

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Педагогічний факультет
Кафедра педагогіки дошкільної та початкової освіти

ДИПЛОМНА РОБОТА

магістра
(освітній ступінь)

на тему:

**«РОЛЬ МАЛИХ ЖАНРІВ ФОЛЬКЛОРУ В РОЗВИТКУ
МОВЛЕННЄВОЇ КУЛЬТУРИ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи ДО-21м
спеціальності 012 «Дошкільна освіта», ОС «магістр»
(шифр і назва напрямку підготовки, спеціальності)

Гринчук Софія Анатоліївна
(прізвище та ініціали студента)

Керівник канд.пед.наук, доц. Барна Х.В.
(прізвище та ініціали)

Рецензент канд.пед.наук, доц. Ваколя З.М.
(прізвище та ініціали)

Мукачево – 2019р.
ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЕВОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ У СТАРШОМУ ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ	9
1.1. Особливості розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку	9
1.2. Культура мовлення як складова культури поведінки	16
1.3. Малі жанри фольклору як засіб розвитку мовленнєвої культури	27
РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЕВОЇ КУЛЬТУРИ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ МАЛИХ ФОЛЬКЛОРНИХ ЖАНРІВ	35
2.1. Діагностика рівнів розвитку мовленнєвої культури у дітей старшого дошкільного віку	35
2.2. Методика розвитку мовленнєвої культури дошкільників засобами малих фольклорних жанрів	50
2.3. Результати експериментального дослідження	65
ВИСНОВКИ	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	78
ДОДАТКИ	84

ВСТУП

Актуальність дослідження. Основою прогресивного розвитку сучасного суспільства є людина, її культура, освіченість і вихованість. Культура мовлення, будучи частиною загальнолюдської культури, відображає стан суспільного розвитку і, разом з тим, має на нього серйозний вплив. Сьогодні як ніколи стоїть завдання виховання високоосвіченого, добре вихованого молодого покоління, яке володіє усіма досягненнями створеної людством культури.

Маленька дитина стає людиною тільки у спілкуванні з дорослими і однолітками. Через спілкування вона проходить інкультурацію та соціалізацію, стає представником свого народу і культури, а також вчиться співвідносити свою поведінку з діями інших людей, утворюючи разом з ними єдиний суспільний організм-соціум. У процесах соціально-культурної взаємодії, зокрема спілкування, набувають своєї стійкої форми норми, цінності та інститути тієї чи іншої культури.

Разом з тим, у дошкільному віці закладаються основні риси особистості, а також форми поведінки в різних соціальних ситуаціях, здатність співвідносити власні бажання і потреби з бажаннями і потребами інших людей. Для дітей даної вікової категорії характерна недостатня сформованість диференціації емоційних станів і саморегуляції, адекватної оцінки свого місця у світі дорослих - і, відповідно, недостатній розвиток комунікативних здібностей та культури мовлення.

Відсутність чітких уявлень про соціальні закони буття, людського співжиття, недостатній розвиток емоційно-виразних засобів ускладнюють оволодіння дітьми навичками мовленнєвої культури, що може спричинити труднощі у підготовці до шкільного навчання, в зв'язку з чим, проблема розвитку культури мовлення дітей старшого дошкільного віку є надзвичайно актуальною.

Найголовнішою ознакою держави та її нації є рідна мова. Рівень розвитку мови відображає рівень розвитку нації, її культури. Тому,

оволодіння рідною мовою як засобом пізнання і способом специфічного людського спілкування є актуальним на етапі модернізації освіти, особливо дошкільної, оскільки пронизує усі сфери життєдіяльності дитини, перебудовує її психіку, дозволяє сприймати явища оточуючого життя більш усвідомлено і довільно.

Нові потреби спілкування зумовлюють потребу і в нових засобах, які мають допомогти реалізувати нові цілі. У контексті досліджуваної проблеми таким засобом є усна народна творчість, зокрема, малі фольклорні жанри. Народ дбайливо супроводжував поетичним словом кожен етап життя дитини, всі сторони його розвитку. Це ціла система традиційних правил, принципів, за допомогою яких виховується дитина в сім'ї. На жаль, батьки в наш час, за складних соціальних умов, в силу зайнятості, часто забувають про це і процес розвитку мовлення своєї дитини пускають на самоплив. Дитина більше часу проводить за комп'ютером, аніж у живому оточенні. Внаслідок цього, твори народної творчості (колискові пісні, пестушки, потішки) практично не використовуються навіть у молодшому віці, не кажучи вже про дітей п'яти- шести років. У молодих сім'ях все рідше звучать колискові пісні, відчувається відчуження від звичаїв та обрядів, в домашніх бібліотеках переважають книжки-розмальовки. Тому серед різномаїття засобів навчання дітей рідної мови, виокремлених сучасною дидактикою, важливе місце посідають дитячі фольклорні твори.

Проблема розвитку мовлення дітей дошкільного віку засобами фольклору не є новою в освітньому просторі. Окремі її аспекти висвітлювались у працях Ю.Ілларіонової, Є.Тіхеевої, Ф.Сохіна, А.Бородич, С.Бухвостової, О.Ушакової, О.Усової, К.Ушинського, Є.Водовозової, М.Боголюбського, В.Шевченко, С.Русової, В.Сухомлинського, сучасних науковців А.Богущ, М.Стельмахович, Н.Дзюбишина-Мельник, Л.Фесенко, В.Пабат, Н. Лисенко, Н.Гавриш та ін.

Однак, у практиці дошкільної освіти, ознайомлення дітей з фольклорними творами нерідко зводиться лише до розуміння їх змісту та

заучування прислів'їв, потішок, загадок, закличок, не враховуючи жанрових та мовленнєвих особливостей. Педагоги рідко використовують згаданий матеріал з метою розвитку мовлення, забуваючи про його потенційні можливості в розв'язанні проблеми.

Актуальність проблеми зумовила вибір **теми дослідження**: «Роль малих жанрів фольклору в розвитку мовленнєвої культури старших дошкільників».

Мета дослідження - теоретично обґрунтувати та експериментально підтвердити ефективність застосування малих жанрів фольклору в процесі розвитку мовленнєвої культури старших дошкільників.

Мета дослідження вимагає вирішення наступних **завдань дослідження**:

1. На основі вивчення та аналізу теоретичних джерел дати наукове обґрунтування сутності та специфіки культури мовлення дітей дошкільного віку.

2. Обґрунтувати потенційні можливості малих жанрів фольклору як оптимального психолого-педагогічного засобу, що сприяє розвитку мовленнєвої культури старших дошкільників.

3. Визначити рівні розвитку мовленнєвої культури дітей старшого дошкільного віку.

4. Розробити та апробувати методику та педагогічні умови розвитку мовленнєвої культури старших дошкільників засобами малих фольклорних жанрів.

Об'єкт дослідження - мовленнєва культура дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження - педагогічні умови розвитку мовленнєвої культури старших дошкільників засобами малих фольклорних жанрів.

Для вирішення поставлених завдань були використані такі **методи дослідження**: теоретичний аналіз літературних джерел, бесіда, анкетування,

діагностичне психолого-педагогічне обстеження, педагогічний експеримент, математична обробка та порівняльний аналіз отриманих результатів.

Практичне значення дослідження полягає у визначенні педагогічних умов розвитку мовленнєвої культури старших дошкільників засобами малих фольклорних жанрів та розробці відповідної методики. Отримані в ході дослідження дані дозволяють ефективно застосовувати малі фольклорні жанри у розвитку культури мовлення старших дошкільників і служити основою удосконалення процесу формування культури особистості в цілому.

База дослідження: ЗДО № 7.

Апробація результатів дослідження. Публікація. Теоретичні аспекти розвитку художньо-творчої обдарованості дітей дошкільного віку // Наука майбутнього: збірник наукових праць студентів, аспірантів та молодих вчених / гол. ред. колегії В.В. Гоблик; заст. гол. ред. І. І. Алмашій. - Мукачево: РВВ МДУ, 2018. - Вип. 2(2). - С. 10-13.

Структура та обсяг магістерської роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 90 сторінок.

ВИСНОВКИ

Теоретичне та експериментальне дослідження проблеми розвитку мовленнєвої культури старших дошкільників засобом малих фольклорних жанрів дає змогу сформулювати такі висновки:

1. Дошкільний вік є важливою сходинкою для розвитку мови дитини. У цей період удосконалюється звуковимова, розширюється активний словник, мовні фрази стають розгорнутими у повному обсязі. Основним завданням виховання і навчання в дошкільному дитинстві є оволодіння мовою, як основою для загального психічного розвитку дитини.

Культура мовлення розглядається науковцями як сукупність норм і правил спілкування дитини з дорослими та однолітками, заснованих на повазі, доброзичливості з використанням відповідних форм мовного звернення, а також культурна, ввічлива поведінка в громадських місцях і в побуті; передбачає не тільки вміння діяти належним чином, а й утриматися від недоречних жестів, дій і слів.

Культура мовлення обов'язково передбачає культуру мовного розвитку. Турбота про чистоту мови, є важливою зброєю у боротьбі за загальну культуру людини, а виховання мовної культури спілкування є частиною цієї широкої сфери. Мовна культура передбачає наявність у людини вміння говорити чітко і лаконічно, вживати необхідний тон відповідно до ситуації і багатий культурний словниковий запас.

В ході дослідження обґрунтована сутність мовленнєвої культури, що представляє собою характеристику особистості та виступає основним критерієм готовності дітей старшого дошкільного віку до освоєння культурного досвіду людства за допомогою взаємодії з іншими людьми відповідно до соціальних очікувань суспільства, а також є важливою передумовою готовності до шкільного навчання.

1. Малі жанри фольклору, як показують численні наукові дослідження, є найоптимальнішим засобом, що сприяє розвитку мовленнєвої культури старших дошкільників. Дитина засвоює рідну мову, перш за все,

наслідуючи живу розмовну мову оточуючих, яку вона слухає і за зразком якої слідує. Скарбниця найбагатшої, милозвучної української мови відкривається перед дитиною в блискучих творах усної народної творчості. Досконалі її зразки - прислів'я, скоромовки, заклички, загадки, потішки, мирилки та ін. - дитина не тільки чує, але повторює і засвоює. Вони входять в її мову зрозуміло, в доступному для дитини змісті. Обидва ці джерела - жива розмовна мова і твори усної народної творчості - тісно переплітаються між собою у впливі на дитину дошкільного віку.

Читання, слухання, розігрування фольклорних творів, промовляння їх разом із дорослим збагачують словник, розвивають артикуляційний апарат, формують уміння усвідомлювати й відтворювати почут, тим самим сприяють розвитку мовлення дітей дошкільного віку і на цій основі розвитку мовленнєвої культури. Завдяки доступності, недовготривалості малих фольклорних жанрів відбувається насичення процесу розвитку мовлення позитивними емоціями, він стає цікавим, неповторним і привабливим, що позитивно впливатиме на ефективність освітнього процесу в умовах ЗДО.

2. Для визначення рівнів сформованості навичок культури мовлення у дітей старшого дошкільного віку нами були підібрані відповідні завдання:

- обстеження уміння дітей розуміти значення міміки, жестів, пози при спілкуванні з однолітками і дорослими;
- обстеження уміння дитини застосовувати для спілкування вербальні та невербальні засоби;
- обстеження активного словникового запасу «ввічливих слів» і уміння користуватися правилами мовного етикету при спілкуванні;
- обстеження використання навичками культури мовленнєвого спілкування в різних видах діяльності.

Показники рівнів розвитку мовленнєвої культури дітей старшого дошкільного віку нами визначено такі:

Високий рівень: у дитини спостерігається достатній словниковий запас (3500-4000 слів), правильне граматичне мовлення, звуковимова,

розвинений фонематичний слух; довільність і усвідомленість розгорнутого монологічного висловлювання (7-8 речень), вміння побудувати діалог і підтримати бесіду. Має достатній запас «ввічливих» слів (спасибі, будь ласка, доброго дня, до побачення, вибачте, скажіть будь ласка) і використовує їх без нагадування. У розмові і в спільній діяльності з однолітками і з дорослими проявляє доброзичливість та ініціативу.

Середній рівень: дитина має достатній словниковий запас (3500-3700 слів). Спостерігається неузгодженість граматичних висловлювань. Звуковимова правильна, але іноді, поспіхом, може невиразно вимовити слова, опустити закінчення. Під час бесіди може відволікатися від теми. Монологічне мовлення розвинене (4-6 речень), але спостерігається незв'язність промови. Має достатній запас «ввічливих» слів (спасибі, будь ласка, доброго дня, до побачення, вибачте, скажіть будь ласка) але не завжди використовує їх в розмові або при зверненні до інших людей, чи то одноліток, чи дорослий. У спілкуванні з однолітками і дорослими проявляє ініціативу та доброзичливість.

Низький рівень: дитина має малий словниковий запас - 2500-3000 слів. Спостерігається неузгодженість граматичної будови мови. У дитини спостерігаються помилки в звуковимові, порушення темпо-ритму мови. Під час бесіди не може довго дотримуватися теми, не вміє формулювати запитання і відповідати повно, зв'язно по темі питання. Монологічне мовлення не розвинене, не вміє скласти чітке висловлювання, розповідь складається з 2-3 речень. Форми мовного етикету мало використовує в своєму спілкуванні з однолітками і дорослими, і тільки при постійному нагадуванні. Ініціативи в спілкуванні не проявляє. З однолітками намагається контактувати тільки в разі потреби, а до дорослих звертається тільки з проханням.

3. На основі теоретичного аналізу розглянутих підходів до проблеми дослідження, нами була розроблена і апробована методика розвитку мовленнєвої культури старших дошкільників засобами малих малих

фольклорних жанрів. У повсякденному житті й у процесі роботи з художньою літературою вихователь постійно використовує малі фольклорні жанри: прислів'я, приказки, примовляння, загадки, мирилки, а також фразеологізми. Найчастіше їх підбирають за тематичним принципом для найбільш вдалої характеристики образів героїв, точного висловлення головної думки твору. Проте сам фольклорний твір у такій ситуації виконує здебільшого допоміжну функцію і не усвідомлюється дітьми як самоцінний витвір мистецтва слова.

Розробляючи педагогічні умови розвитку мовленнєвої культури засобами малих фольклорних жанрів, ми ґрунтувалися на положенні про те, що оптимізація соціально-культурного розвитку дошкільника повинна пронизувати все життя дитини, а не обмежуватися тільки спеціальними заняттями. Таким чином, в результаті використання малих фольклорних жанрів розширилася сфера впливу на мовленнєву, емоційну і соціальну сфери дитини, що сприяло оптимізації процесу розвитку мовленнєвої культури випускників ЗДО.

Педагогічні умови розвитку мовленнєвої культури засобами малих фольклорних жанрів:

- реалізація потенціалу усної народної творчості;
- врахування основних закономірностей, принципів формування мовленнєвої культури дітей старшого дошкільного віку, які забезпечують динаміку цього процесу через інтеграцію комунікативного потенціалу освітнього процесу і мовленнєвого середовища ЗДО;
- посилення комунікативної спрямованості педагогічної діяльності через включення в неї компонентів мовленнєвої культури (емоційний, когнітивний і поведінковий);
- наявність готовності вихователів, які працюють з дошкільнятами; врахування результатів діагностування, що забезпечує адекватну оцінку ефективності педагогічної діяльності з розвитку мовленнєвої культури старших дошкільників;

- наявність методики розвитку мовленнєвої культури старших дошкільників засобами малих фольклорних жанрів;
- здійснення спільної діяльності усіх фахівців ЗДО, батьків і дітей в процесі використання малих фольклорних жанрів.

Як результат – відмічена позитивна динаміка розвитку мовленнєвої культури. Діти із задоволенням спілкуються з однолітками, дорослими, використовуючи при цьому «ввічливі» слова та інші засоби мовленнєвого етикету. У різних ситуаціях спілкування використовують малі фольклорні жанри, наводять приклади доречності їхнього використання у різних негативних життєвих ситуаціях. Отже, розроблені нами методика та педагогічні умови розвитку мовленнєвої культури дітей старшого дошкільного віку засобами малих фольклорних жанрів показали ефективність проведеної педагогічної роботи.



МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>